

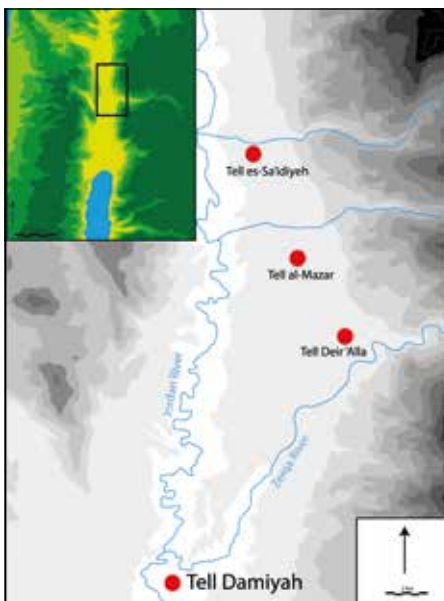
► **Het heiligdom van Tell Damiyah**

Aan de oevers van de Jordaan



Opgravingen door een team van het Rijksmuseum van Oudheden en de Jordaanse Yarmouk Universiteit hebben nieuwe aanwijzingen aan het licht gebracht waarom de vindplaats Tell Damiyah in Jordanië in de oudheid internationale bekendheid genoot, als religieus centrum voor reizigers en handelaren.

Tell Damiyah is een kleine nederzettingshuvel in de Jordaanvallei, vlakbij één van de weinige oversteekplaatsen over de rivier de Jordaan. De meeste wetenschappers identificeren de vindplaats in Jordanië met de historische koningsstad Adama. Die stad wordt in één rijtje genoemd



met de beroemde steden Sodom en Gomorra. Adama was zó belangrijk dat farao Shoshenq I de stad aan het eind van de tiende eeuw v.Chr. verwoeste. Tenminste, dat is wat hij op een reliëf in Karnak zegt te hebben gedaan. Als we met deze informatie in het achterhoofd Tell Damiyah bekijken, valt direct de geringe afmeting op. Op de top van de heuvel is met een beetje passen en meten slechts plaats voor een paar huizen. De identificatie van Tell Damiyah met Adama lijkt daarom op het eerste gezicht niet juist. Maar recente opgravingen van het Rijksmuseum van Oudheden en de Jordaanse Yarmouk Universiteit hebben nu een alternatieve verklaring gevonden waarom het kleine Tell Damiyah zo'n internationale bekendheid genoot en mogelijk toch Adama is.

Een vallei van uitersten

De Jordaanvallei moet niet gezien worden als een diepe kloof die twee vruchtbare gebieden van elkaar scheidt. Vanaf de oudste bewoning in het Midden-Oosten, zo'n 1.5 miljoen jaar geleden, blijkt de vallei een grote aantrekkingskracht te hebben uitgeoefend op de mens. De vallei was zeer vruchtbaar en er waren door de aanwezigheid van water dieren in overvloed. Tijdens de midden-bronstijd, rond 1800 v.Chr., stabiliseerde het klimaat en kregen de

nederzettingen in de Jordaanvallei een meer permanent karakter. Maar het was toch niet de beste plek om te wonen. De onregelmatige neerslag zorgde soms voor misoogsten, soms zo erg dat de bewoners hun dorpen moesten verlaten. Er bestond echter één uitzondering: Tell Damiyah. Deze nederzetting was vanaf ca. 1500 v.Chr. aan één stuk door bewoond. Opgravingen door het Rijksmuseum van Oudheden en de Jordaanse Yarmouk universiteit sinds 2012 hebben onder andere tot doel te verklaren waarom en hoe de bewoners van Tell Damiyah ondanks droogte en uiteenvalende samenlevingen toch in deze vallei konden blijven wonen.

Niet één maar twee grafvelden

In een eerder verschenen nummer (Archeologie Magazine nr 1 van 2013) is er al aandacht geweest voor de laatste bewoningsfase op Tell Damiyah: één of, zoals we nu weten, twee begraafplaatsen. De jongste begraafplaats uit de Ottomaanse tijd blijkt het eerdere Byzantijnse grafveld volledig te hebben verstoord. De unieke en soms zelfs bizarre vondsten zoals beschreven in 2013 lijken dus niet het resultaat van secundaire begravingen door een mobiele bevolkingsgroep te zijn geweest. Veel waarschijnlijker hebben

▲ Plattegrond van de resten van twee gebouwen met verschillende functies op de top van Tell Damiyah uit een bewoningsfase van rond 700 v.Chr.

◀ De positie van Tell Damiyah in de Jordaanvallei.

◀ Actiefoto van opgraving op Tell Damiyah in november 2014.





de bewoners van de vallei in de Ottomaanse periode per ongeluk de duizend jaar oudere graven verstoord en herbegraven.

Een gewoon huishouden

De meest prominente bewoningsfase die de Nederlandse en Jordaanse archeologen hebben onderzocht, dateert uit ongeveer 700 v.Chr. De gevonden resten geven een verrassend beeld over de rol van Tell Damiyah voor de regio. Tijdens de proefopgravingen in 2004 en 2005 waren er al een aantal opmerkelijke en voor dit gebied unieke voorwerpen aangetroffen, die

▲ Beeld van de opgraving op Tell Damiyah in november 2015.

▲ Twee koeienschedels in het heiligdom.

moeilijk te plaatsen waren in de theorie van Tell Damiyah als een klein en onbelangrijk dorp. Met name de kleizegel met spijker-schrift en een menselijk beeld verwacht je te vinden in publieke gebouwen, zoals tempels en paleizen, niet in een lokaal georiënteerde nederzetting. Nu, een aantal opgravingsseizoenen later, blijken deze vondsten niet op zichzelf te staan.

Het is duidelijk geworden dat er rond 700 v.Chr. minstens twee gebouwen met verschillende functies op de top van Tell Damiyah stonden. De voorwerpen op de vloer van het meest zuidelijke gebouw, zoals maalstenen, weefgewichten en kookpotten, schetsen een beeld van een gewoon huishouden. Ten noorden van dit normale woonhuis stond het tweede gebouw, bereikbaar via een steile toegangsweg en een voorplein. De beide bouwwerken waren gelijktijdig in gebruik en op hetzelfde moment verwoest, maar dit gebouw was totaal anders.

Beeldjes en koeienschedels

Het noordelijke gebouw is iets groter dan het zuidelijke huis, ongeveer 4,2 bij 10,6 meter. Men betrad het gebouw vanaf het zuiden en had dan links en rechts toegang tot twee kamers. In beide ruimten stond een verhoogd platform gemaakt van kleitichels. Zowel de podia als de binnenmuren waren bedekt met een dikke laag witte pleister. Een plat dak, waarschijnlijk gestut met houten pilaren, zorgde voor beschutting en schaduw. Op de vloer in de meest oostelijke ruimte, vlak bij het podium, vonden de archeologen de kop van een aardewerken beeld. Ernaast lagen netjes gepositioneerd twee koeienschedels.

De westelijke ruimte bezat nog meer aanwijzingen over de functie van dit gebouw. Ten noorden van het podium lagen tussen de scherven van een aardewerken standaard verschillende kleibeeldjes van paarden. Die waren van het podium afgefallen tijdens de verwoesting. Voor de archeologen was deze vondst een bijzonder moment. Een enkel, meestal fragmentarisch kleifiguurtje wordt wel vaker gevonden, maar op Tell Damiyah troffen de archeologen een meervoud van



beeldjes aan. De podia, de vondsten op de vloer, de afwezigheid van huishoudelijke voorwerpen en de centrale positie van het complex doen vermoeden dat dit noordelijke gebouw geen woonhuis maar een heiligdom was. De cultische functie werd nog extra ondersteund door de vondst van twee grote menselijke beelden en enkele kleine beeldjes op het voorplein van het gebouw, weggegooid voordat de gebouwen op Tell Damiyah in vlammen opgingen.

Reizigers en handelaren

Wie dit heiligdom rond 700 v.Chr. gebruikte was en is nog steeds de grote vraag. In Tell Damiyah woonde slechts een paar mensen, waarschijnlijk in aantal net genoeg om het complex te onderhouden. Geïmporteerd aardewerk en andere niet-lokale voorwerpen in en rond het heiligdom suggereren dat veel bezoekers niet uit de Jordaanvallei zelf kwamen. Tell Damiyah lag vlak bij één van de weinige oversteekplaatsen over de rivier de Jordaan, midden op een kruispunt van handelswegen. Reizen was in deze tijd echter niet ongevaarlijk. Een manier om je te beschermen was om op een cultische plek een offer te brengen. Het heiligdom op Tell Damiyah, strategisch gelegen op een handelskruispunt, speelde hierin mogelijk een belangrijke rol. Tijdens de afgelopen vijf opgravingsseizoenen hebben de archeologen een goed beeld

▲ Twee menselijke beelden gevonden op het voorplein. Vondsten als deze doen vermoeden dat dit noordelijke gebouw geen woonhuis maar een heiligdom was.

► Kop van een menselijk beeld.

► Ten noorden van het podium lagen tussen de scherven van een aardewerken standaard verschillende kleibeeldjes van paarden.



▲ Twee vrouwenbeeldjes, eveneens gevonden op het voorplein. (FOTO: YOUSEF AL-ZU'BI)

gekregen van Tell Damiyah rond 700 v.Chr. Het blijkt niet een stad te zijn geweest, zoals de schriftelijke bronnen suggereren, maar een religieus centrum voor reizigers en handelaren. Heiligdommen in het oude Nabije Oosten werden tot nu toe meestal geïdentificeerd op basis van slechts bouwplattegronden. De vondstsituatie op Tell Damiyah waarbij cultische voorwerpen direct gerelateerd kunnen worden aan een gebouw is daarom wetenschappelijk zeer bijzonder. ◀